

HISTORIA ZAMKU W RYNIE

Zamek krzyżacki komturski, prokuratorski

Miasteczko położone na wzniesieniach, na przesmyku między jeziorami Ryńskim i Ołów w Krainie Wielkich Jezior Mazurskich, około 22 km na północny wschód od Mrągowa. W okresie staropruskim były to tereny Galindii, słabo zaludnione już przed podbojem krzyżackim. Istnieją jednak przypuszczenia, że w miejscu w zamku w Rynie znajdował się gród pruski. Warownie w Rynie założył wielki mistrz Winrych von Kniprode. Pierwsza wzmianka o umocnionej strażnicy pojawiła się w 1377 r. Ryn był jednym z najdalej wysuniętych zamków na południowo-wschodnich krańcach państwa krzyżackiego. Należał do łańcucha umocnień budowlanych na wschodzie, które początkowo były bazą wypadową do dalszego podboju, chroniły już zdobyte terytorium oraz stanowiły gospodarcze zaplecze Zakonu. Później ich ważnym zadaniem stała się organizacja osadnictwa i zarządzanie podległym obszarem, niektóre z nich długo służyły jako bazy przy organizowaniu słynnych rejsów na Litwę. Ryńska warownia była początkowo siedziba prokuratora. Nie jest znana data rozpoczęcia budowy zamku murowanego, przypuszcza się, że doszło do tego po wizycie wielkiego mistrza Winrycha von Kniprode, który zatrzymał się tu podczas swojej słynnej podróży drogami wodnymi po siedzibach warownych państwa zakonnego w roku 1379. Ale źródłowego potwierdzenia początku budowy nie ma, i, być może, zaczęła się ona kilka lat później. Niemniej Zamek istniał, a około 1390 r. mieszkała tu jakiś czas księżna Anna z synami, żona księcia Witolda, który w walce o władzę na Litwie kilkakrotnie sprzymierzał się z Krzyżakami. Obszar państwa zakonnego w Prusach właściwych podzielony był na komturstwa, których terytoria ciągnęły się długimi pasami ziemi od Bałtyku do granic z Polską i Litwą. Ponieważ stolice poszczególnych komturstw znajdowały się w pobliżu morza, to utrudnione było władanie ich terenami

wschodnimi i południowymi, w połowie IV wieku często najeżdżanymi przez Litwinów. Aby usprawnić zarządzanie tymi odległymi ziemiami, ich ochronę i kolonizację, postanowiono powołać tu nowe komturstwo. W roku 1377 zaczęto wznosić Zamek w Barcianach, który miał się stać jego siedzibą. Nie wiadomo dokładnie dlaczego, jednak zmieniono decyzję w roku 1385 zrezygnowano z zamiaru powołania siedziby komturstwa w Barcianach, a postanowiono powołać je właśnie w Rynie. Rozpoczęta budowę zamku konwentualnego w Barcianach zmodyfikowano i przystosowano do potrzeb znacznie niższego rangą – krzyżackiego prokuratora. Siłą rzeczy w Rynie musiał powstać Zamek konwentualny - „ Warowny klasztor”, którego plan oprzeć się miał na wypracowanym w budownictwie zakonnym modelu zamku komturskiego, łączącego w czteroskrzydłowym założeniu funkcje siedziby klasztoru, władz prowincji i warowni rycerskiej. Budowę zapewne rozpoczęto szybko, choć niektórzy badacze przypuszczają, że jedynie zmodyfikowano projekt powstającego już wcześniej zamku prokuratorowskiego. Komturstwo w Rynie formalnie powołano w 1394 r., najprawdopodobniej ukończono już wtedy budowę pierwszego południowo-wschodniego skrzydła i murów kurtynowych zamykających czworokątny dziedziniec, wzdłuż których miały powstać kolejne skrzydła. Pierwszym komturem został Fryderyk von Wallenrode, brat wielkiego mistrza Konrada von Wallenroda istnieje też pogląd że rynskie komturstwo utworzono specjalnie dla niego. Fryderyk von Wallenrode był komturem zaledwie 2 lata (1394-1396), zmarł na nieuleczalną wówczas wściekliznę. Następny komtur, Johann von Schönfeld, pełnił urząd zaledwie rok, w 1397 r. komturstwo w Rynie zlikwidowano, zamkiem i podległym mu terenem zaczęli zaś zarządzać prokuratorzy (na parę lat Zamek został nawet oddany w dzierżawę rycerzom zakonnym). Po zlikwidowaniu komturstwa budowy w zaplanowanym kształcie już nie kontynuowano, a warownię przystosowano do potrzeb urzędu prokuratorowskiego. Powstała sytuacja podobna do tej w Barcianach- Zamek budowany jako komturski, w którym zrealizowano zaledwie

jedno „komturskie” skrzydło, został zdegradowany do roli prokuratorskiego, o znacznie skromniejszym programie użytkowym. Analogii jest zresztą więcej – „komturskie” skrzydła obu zamków mają prawie identyczny rozkład pomieszczeń. Do niedawna uważano, że komturstwo w Rynie istniało wówczas znacznie dłużej, bo do 1422 r. I pewnie dlatego sądzono, iż zastosowano tu jakąś okrojona, jednoskrzydłową wersję zamku komturskiego, jednak wg najnowszych badań były to tylko 3 lata i z tego powodu zamku nie ukończono w zaplanowanym kształcie. W 1418 r. komturstwo w Rynie powołano ponownie, ale znowu na bardzo krótko, bo tylko do 1422 r. Po II pokoju toruńskim i przeniesieniu stolicy do Królewca w państwie zakonnym nastąpił nowy podział administracyjny, w wyniku którego Ryn stał się siedzibą komturstwa po raz trzeci (1477), tym razem był nią aż do sekularyzacji państwa zakonnego w 1525 r.

Zamek założono na planie prostokąta (44x53 m), z wieżą na kwadratowej podstawie (o boku 13 m), dostawioną ukośnie w narożu zachodnim (niezrealizowaną). Jedyne zbudowane skrzydło południowo-wschodnie miało trzy kondygnacje. Jego piwnice (o grubości murów przekraczającej 4 m, a od strony dziedzińca prawie 6 m) zostały przykryte sklepieniami krzyżowymi wspartymi na czworokątnych filarach. W przyziemiu mieściła się obszerna sala ze sklepieniem krzyżowym wspartym na trzech, także czworokątnych filarach oraz drugie pomieszczenie (w części zachodniej) również przesklepione krzyżowo. Na piętrze znalazły się pomieszczenia reprezentacyjne: kaplica w części wschodniej, z wysokimi, ostrołukowymi oknami (łuki otworów okiennych są jeszcze dobrze widoczne) i kapitułarz, w którym zapewne do czasu ukończenia budowy była też wydzielona komnata komtura (a po zlikwidowaniu komturstwa kapitułarz został najprawdopodobniej przekształcony na izbę prokuratora i refektarz). Kaplica zapewne została przesklepiona sklepieniem krzyżowo-żebrowym lub nawet gwiaździstym – znaleziono tu kształtki żeber sklepiennych. Kapitułarz był niższy niż kaplica i nad nim umieszczono

zbrojownię (podobnie jak w Barcianach). Najwyższa kondygnacja służyła celom obronnym, obiegał ją pewnie ganek obronny. Poddasze służyło celom magazynowym. Skrzydło przekryte było wysokim dachem dwuspadowym (z mistrzowską, podwieszaną konstrukcją więźby), a elewacje wieńczyły zapewne schodkowe, dekoracyjne szczyty. Elewacja zewnętrzna ozdobiona została dekoracją geometryczną (9 rombów) z ciemnych, mocniej wypalonych cegieł, tzw. zendrówek co znakomicie odsłonięto podczas ostatnich prac restauratorskich.(2006). Do komunikacji między kondygnacjami i pomieszczeniami pierwszego pietra służył, umieszczony od strony dziedzińca , murowany i częściowo drewniany, dwukondygnacyjny krużganek, schody na wyższe kondygnacje znajdowały się w grubości murów. Przedzamcze założono po stronie północno-wschodniej zamku i najpewniej tu, w murze kurtynowym, usytuowana była brama wjazdowa na dziedziniec. Całe założenie chronione było fosami. Zamek w Rynie oprócz funkcji administracyjnych pełnił również ważną rolę gospodarczą. Powołano tu urząd rybacki (do zamku należało prócz zwykłych łodzi aż dziewięć statków), którego zadaniem było prowiantowanie innych siedzib zakonnych. Przy zamku istniał duży folwark, hodowano konie (w 1418 roku było ich tu 187) i inne zwierzęta. Na potrzeby zakonu pracował również młyn, do napędzania którego wykorzystano różnicę poziomu wód w jeziorach Ryńskim i Ołów, przekopując i omurowując kanał między nimi. Prawdopodobnie kanałem tym była też doprowadzona woda do zamkowych fos. Ponadto w latach 1412-1420 funkcjonowała tu huta żelaza. Załoga warowni liczyła około 50 osób (dane z 1507 roku, nie obejmują pracowników folwarku). Mieszkańcy osady, którzy aż do 1528 roku (rok budowy pierwszego kościoła w Rynie) mogli uczestniczyć w mszach odprawianych w zamkowej kaplicy, również pracowali na potrzeby zamku.

Po sekularyzacji Prus Ryn został siedzibą książecego starostwa. W pierwszej połowie XVII wieku przystąpiono do rozbudowy zamku. Dopiero wtedy powstało trójskrzydłowe założenie: dobudowano skrzydło południowo-

zachodnie z przejazdem bramnym na osi i północno-zachodnie. Natomiast czwarte, północno-wschodnie skrzydło pochodzi z 1883 r. Od strony dziedzińca, przy gotyckim skrzydle dobudowano okrągłą wieżyczkę mieszczącą schody. Średniowieczne krużganki zabudowano i podwyższono do wysokości pierwszego pietra, zwiększając tym samym bryłę zamkowego skrzydła od strony dziedzińca, ale tracąc jego gotycki charakter.

Zamek w Rynie w czasach książęcych był także siedzibą książęcego łowczego, a starosta ryński pełnił nadzór nad łowami i leśnictwem całych Prus Książęcych. W 1657 r. nie ominął Rynu odwetowy najazd Tatarów pod wodzą hetmana Wincentego Gosiewskiego (Prusy Książęce wsparły podczas potopu Szwedów), osada i Zamek wówczas spłonęły, a ludność w większości wymordowano lub wzięto w jasyr. Mieszkaniec Rynu , Tomasz Molitor (1616-1682), nauczyciel i pastor, ułożył o tym pieśń „ O wtargnieniu tatarskim”, która była jedna z najbardziej znanych pieśni na Mazurach.

Prawa miejskie Ryn otrzymał dopiero w 1725 roku. W XVIII w. Zamek zaczął podupadać, władze pruskie wystawiły go na sprzedaż, do połowy XIX w. wielokrotnie zmieniał właścicieli, którzy nie mieli pomysłu na jego zagospodarowanie. W 1817 roku zawędrował do Rynu podróżnik Peter Rosenwall, który opisał swoje wrażenia. Podczas zwiedzania zobaczył stare piwnice, wiele sal z zawalonymi przeważnie sklepieniami, zawędrował na poddasze, by obejrzeć niezwykle misterną tzw. wiszącą konstrukcję dachu – był zafascynowany zamkiem i zadziwiony jego złym stanem.

W roku 1853 zamek kupiły władze rejencji w Gąbinie, wówczas poważnie go przebudowano i urządzono w nim więzienie dla około 500 więźniów. W 1881 roku budowla spłonęła (gotyckie skrzydło południowo-wschodnie spaliło się do połowy wysokości). Podczas odbudowy po pożarze nie przywrócono pierwotnej wysokości budowli, elewacje ozdobiono do dziś zachowanym gzymsem krenelazowo-arkadkowym z charakterystycznymi sterczynami na narożach.

Po wojnie przez długi czas Zamek służył celom administracyjno-kulturalnym, mieściły się tu siedziby urzędów, biblioteka, regionalne muzeum, galeria sztuki. Jednak jego stan techniczny był coraz gorszy. W końcu został wystawiony na sprzedaż.

Od 2001 roku warownia w Rynie jest własnością prywatną , przeprowadzono szeroko zakrojone prace konserwatorsko-remontowo-adaptacyjne. Od lata 2006 roku w dawnym zamku krzyżackim działa nowoczesne Mazurskie Centrum Kongresowo-Wypoczynkowe „ Zamek RYN.

Dawny Zamek odnowiono z dbałością o substancję zabytkową, a nową funkcję pięknie oparto na średniowiecznej historii zamku i związanych z nią legendą.

www.zamekryn.pl